
РЕТРОДЕТЕКТИВ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

*Присвячую пам'яті українських розвідників —
представників Стамбульської платформи,
що діяла у 20–30-ті роки ХХ ст. у Туреччині.*

*Засновано на реальних історичних подіях
та розсекречених документах
Галузевого державного архіву
Служби зовнішньої розвідки України.*

*Деякі події змінено для більшої
художньої виразності.*

1 КАТЕРИНА

1929 рік, Стамбул, Туреччина

Мабуть, так було б навіть краще: прийняти миттеву смерть. Розлетітися в повітрі на десятки шматків скривавленої плоті, коли вибухова хвиля потужно вдарить у неї, розриваючи тіло.

Миттева смерть. Ні болю, ні страждання вона не встигла б відчутися... Тільки на якусь долю секунди відблиск вогню — і все! Її вже не існує.

У такі миті вона завжди почувалася так, немов займається виготовленням саморобної бомби, а та щомиті може вибухнути в її руках. Зрештою, самогубство — справа для вигадливих, позбавити себе життя можна й більш приємними способами. Ска-

жімо, додати отруту в каву або чай, чи в солодке тістечко...

У нетрях Стамбула, як у давні часи, все ще можна було придбати таку отруту. Навіть солодку на смак, навіть з ароматом яблука чи спецій... Вона знала про це напевне, бо вже дізнавалася.

Подумки вона була готова померти, заподіяти смерть самій собі. Якби... Якби не страх перед За-світами.

Мацала тремтячими пальцями хрестика на шиї й нагадувала собі, що вірить у Бога, що православна, а отже, добре знає, що чекає на тому світі самогубців.

Це єдине, як не дивно, зупиняло її від втілення наміру накласти на себе руки.

Катерина поправила шовковий шалик, яким перев'язувала волосся, щоб короткі пасма не спадали під час роботи на очі. Сухо ковтнула повітря.

Цікаво, для Бога існує міра гріха? Накладе вона на себе руки чи й надалі робитиме те, що робить? У першому випадку вона загубить тільки свою душу. У другому вона щоразу губить душі багатьох. Навіть якщо не в цю саму мить, то в майбутньому її дії обов'язково спричинять страшний наслідок. Вона знає. Вона впевнена. Вона свідомо чинить те, що чинить!

Зраджує. Здає. Завдає удару в спину. І кому? Людям, які з нею однієї нації. Однієї крові. Людям, які так само як і вона, повіряються на чужині, споді-

ваючись, що настане час, коли все зміниться, і вони зможуть повернутися на батьківщину, жити, прагнути, кохати...

Своїми діями вона щоразу віддаляє цей день. А може, їй так лише здається, що віддаляє? Бо всі ці бздури про повернення на батьківщину — ілюзія. Брехня. Самообман! Вона давно це зрозуміла!

Там давно панує страшний червоний ворог. Кат. Убивця. Якому вона, Катерина служить. Так. Служить вірою і правдою. Хоч і не за своєї волі. Однак те, що вона робить — так, саме так, щоденно віддаляє здійснення примарної мрії тих, хто їй довіряють, вважають її своєю. Ділять з нею хліб і таємниці.

Хто ж вона тепер, як не жіноче уособлення Юди? Бо й вона раз у раз підступно цілує їх усіх у щоку й повертається додому до свого гидкого, осоружного заняття.

Виходить, вона — зрадниця. І немає їй виправдання. Немає й не буде. Хоч, бачить Бог, зрадницею вона стала не тому, що хотіла цього.

Спочатку вона не погоджувалася. Їй було важко. Морально, душевно... Катувалася, не спала ночами. Він приходив, наче диявол, із яким угоду підписано кров'ю; мовчки тицяв їй в руки стос листів і телеграм. Коротко кидав: «До завтрашнього ранку мусить бути!». І йшов спати.

Іноді часу було трохи більше, тож вона мала змогу поміркувати. Усвідомлювала, що дедалі більше стає огидною самій собі.

Він знав про її душевні хитання, тому спочатку любесенько вмовляв, як і належить Люциферу-спокуснику. Далі стадія вмовляння скінчилася. У нього урвався терпець. І він вдався до найпримітивнішого способу примусити її виконувати накази: до залякування та погроз.

А недавно він посадив її навпроти себе й запізнило повідомив, що шляху назад для них уже нема. Що він ненавмисне втягнув її в цю вельми нешляхетну справу, тож тепер вони мусять тягнути її удвох. Бо «муж і жена — одна сатана» тощо, тощо... Він загруз по горло. Хто їй тепер повірить, якщо його викриють? Як вона збирається жити далі, без нього, у цій чужій країні? Хіба податися у повії? Та якщо на те пішло, то вона лише тягар, якого він може позбутися будь-якої миті, навіть не забруднивши рук. А вже завтра знайде собі молодшу і вправнішу діву, згодну на все за шматок хліба. А від неї, одне лише його слово — і свої відцураються. У чужих тим паче милості хай не чекає.

Якщо має сподівання на поблажливість українців — то нехай знає: після викриття її не приймуть у жодній емігрантській родині. Ганьби тут, у Стамбулі, нікому не треба. Або ж він здасть її турецькій владі як неблагонадійну. Він уже провернув це з колишнім головою української громади Зоц-Кравченком! І з нею так само зможе! Її депортують до радянської України. А далі... Каземати ОДПУ, допити й катування, потім табори. Тож хай обирає: із ним

у сонячній Туреччині робитиме все, що він накаже, або... У нього десятки способів. І хвилі Босфору видадуться їй найлегшою смертю.

Так. Він її втягнув у це лайно, й відступати вже пізно.

Але він обіцяв: якщо вона буде слухняною дівчинкою, то зовсім скоро все зміниться. У них з'являться гроші. Багато грошей. І тоді вони подадуться до Касабланки, а звідтіля до Америки... І вона нарешті забуде все, що їй доводилося робити.

Та й що такого в її роботі? Адже головну частину все одно виконує він! Яка їй різниця, що відбувається далі? За його кмітливості та її вроди... Як то кажуть, проколу не було й бути не може...

Коли залякування й страхання не допомогли, він вдарив її. Уперше. Не так сильно, щоб завдати фізичної шкоди, але їй було страшенно боляче.

Боліло десь всередині. Глибоко. Боліло серце, боліли думки й душа. Вона зрадниця. І тепер вона зраджує навіть його... Тоді, коли він — єдина людина, з якою їй варто триматися купи.

А й справді... Що вона без нього в цій чужій країні? То він навчився виживати, ходити по лезу, поміж краплями. Він — хитрий, верткий, умілий... Наче вуж у день святого Юра над заславським ставом. Життя побило, але й навчило його. Тому й залишився живим. Тому нині він усюди свій: і з колишніми білогвардійцями, і з уенерівцями, і з турками... І навіть із чекістами.

Він не любив про це розповідати, та Катерина знала: служив на Далекому Сході. Звідтіля, з краю світу, повернувся до України й пристав до лав Армії УНР. Коли петлюрівцям запахло смаленим, дезертував і подався до Врангеля, у Крим. Не для того, щоб боротися за єдиную і невідому — з Криму був найімовірніший шлях до втечі. Як у воду дивився: саме з врангелівцями евакуювався до Константинополя.

І тут, у Царгороді, він одразу зметикував, що сам по собі не виживе. Став знайомитися з українськими емігрантами, заприятелював і з тими, і з сими. Усім намагався довести свою корисність: і гетьманцям, і білякам, і полякам... А тепер ось червоноперим.

Так, їй було гидко від цього. Колись Катерина Книщенко-Бабич давала собі раду... Зовсім юнкою покинула гімназію в рідному Заславі й разом із братом утекла з дому, щоб служити в російській імператорській армії.

Ішла Велика війна, якій, здавалось, кінця не буде. А за нею, щойно стихли бої й здалося, що все якось налагодиться, розпочалася друга, ще немилосердніша. Тепер на українських теренах, люд яких прагнув вирватися з-під імперського чобота, бо жадав власної державності. Тож Катерина вступила до кінного полку військ Директорії. Дослужилася до бунчужної. Була сміливою, впертою, гордою. Навіть самовпевненою дещо. Могла й командирувати відрізати так, що тому бракувало слів у відповідь.

Що зробив із нею цей чоловік? У що перетворив її? У кого вона закохалася?

Коли її душевні муки й докори сумління сягнули межі, він сказав, що ради іншої нема, і вона мусить приймати один засіб, який допоможе їй почуватися добре й виконувати роботу без докорів сумління. Що в цьому нема нічого страшного, ба більше: корисно для розумової діяльності. Навіть великі князі з царської родини й дружини аристократів не гребують цим білим порошком, а на Близькому Сході, то він взагалі — замість цукрової пудри!

Люцифер знову спокушав її, виграючи на своїй скрипці. Над самісіньким вухом.

Катерина добре знала що це. Кокаїн.

Він давав їй зовсім дрібку. Щоб тільки втерти в ніздрі й відчутти миттєве полегшення.

Раптово все змінювалося, і зрада вже не була зрадою, і докори сумління більше не стьобали її і не ятрили душу. Ставало легко й весело. І навіть натхненно. І вона, зітхнувши, бралася до своєї огидної роботи.

Не відчувала ні втоми, ні жалю, жодних докорів сумління.

Та гори воно все! Їй теж треба якось жити. Виживати! Думати про майбутнє!

Роки йдуть, а вона так і не народила дитину, так і не відчула, що таке справжня родина... Можливо, він має рацію: ще трохи, ще зовсім трохи й вони пойдуть звідсіля! Переберуться до Сполучених Штатів

і почнуть там зовсім інше, нове життя... Він їй обіцяв, що все це скінчиться.

Зовсім скоро!

Обіцяв... Та навіть приймаючи кокаїн, вона усвідомлювала, бо не була дурепою: так просто його вже не відпустять, знайдуть навіть за океаном. Він загруз, і щоразу загрузає дедалі глибше. За потреби вони і його приберуть не замислюючись.

Або ж свої... Бо він, так само як і вона, — зрадник.
Вони — зрадники!

Щоб не думати про це, Катерина дістала мідну бонбоньерку з денним запасом порошку. Він боявся, щоб вона не переборщила й не призвичаїлася до кокаїну, не стала залежною. Тому щоразу насипав таку дрібоньку, що ледь вистачало на обидві ніздрі.

Та вона знала, що вже на гачку. І тепер кожна порція для неї — наче солодкий, омріяний десерт. Раптом усвідомила, що подумки вже чекає миті, щоб зробити понюх. Як от сьогодні.

Гидує цим, ненавидить свою залежність, але чекає. Чекає, щоб знову скористатися вмістом бонбоньєрки. Інакше не зможе. Інакше накладе на себе руки.

Катерина глибоко вдихнула. Кров шугонула в голову, однак звичне полегшення настало не одразу, не як завжди. Ця дрібка вже не рятувала. Занадто мізерна. Білого порошку мало б бути більше, щоб відчувати звичне задоволення.

Замість вдихнути решту Катерина втерла залишки в ясна. Відчула, як зводить язик. Отак значно краще. Значно краще!

Чому вона одразу не подумалася до такого простого рішення? Скільки порошку вона витратила намарно!

Прицмокнувши й обвівши язиком зуби, вона знову поправила шалик і всілася до столу...

Це було до огиди просто. Ба навіть елементарно: спочатку поставити на вогонь чайник і дочекатися, коли з його носика заструменить пара. Далі загорнути конверт у ляну серветку й дуже обережно піднести приклеєним кутиком до струменя пари. Потримати зовсім трішки, щоб конверт не став вологим, але нагрівся достатньо, щоб розклеїтися.

Канцелярський клей, яким користувалися всі відправники, легко, майже миттєво перетворювався на липке желе, тож відкрити конверт не вимагало жодних зусиль.

Головне, щоб волога не зачепила чорнило поштових штемпелів, і вони не попливли. Одного разу вона допустила такий огріх, тож спочатку отримала ляпаса, а впродовж тижня мусила вислуховувати картання за свою «криворукість».

Звісно, коли такий ризик, а на кону життя — то ляпас можна вважати цілком заслуженим. Так вона втішала себе, відкриваючи новий конверт і розгортаючи аркуш.

Чужий почерк був цілком розбірливим, хоч і дещо старомодним. Округлі літери, розлогі рядки, виведені неспішно; всілякі вензельки чи не над кожним словом... Особливо над літерами «т» і «д».

Вочевидь, той хто писав цього листа, робив це дуже акуратно та вдумливо, щоб не забути нічого з того, що хотів занотувати на папері.

Катерина давно відвикла зосереджуватися на змісті тих листів, бо копіювала їх щотижня у великій кількості. Тож робила це майже механічно, не думаючи.

Навіщо їй роздумувати? Навіщо? Щоб картатися знову? Усі копії вона сама вклала йому в портфель, і він ніс ці скопійовані аркуші «кудись»... Так, вона знала куди. А оригінали відносив Мурському.

Себе ж Микола у власних листах до уенерівського начальства та до друзів почав іменувати на східний манір — Гамід-беєм.

Це було кумедно. Ну який із Миколи Забелло Гамід-бей?

Як усе це почалося? Як вона докотилася до такого? Разом із побратимами з Армії УНР Катерина перебувала спочатку в таборі для інтернованих у Каліші. Місці не надто приємному, якщо казати відверто. І хоч вчорашні вояки Армії УНР не втрачали надії повернутися на батьківщину, визволивши її від московського окупанта, Катерина розуміла: занадто мало сил. Підтримки майже не було. Саме тому повернення станеться ще не ско-

ро. Не за її життя. Тож треба було якось його налагоджувати в тих умовах та реаліях, що випали на її долю.

Вогка, холодна казарма, яку жінки перегородили шматтям мішковини, щоб створити хоч якусь видимість перегородки — ось теперішні її реалії. Ця груба завіса відділяла їхній жіночий світ від решти простору.

За тією імпровізованою завісою — ряди металевих ліжок, застелених сірою, запряною солдатською білизною. Іншої не мали, та й загалом бракувало найнеобхіднішого. У протилежному кутку казарми вони облаштували кухню, де по черзі готували їжу з того, що було або вдавалося роздобути. Не розкошували, берегли гроші. Знали, що може трапитися нагода емігрувати далі. А без копійки за душею далеко не заїдеш.

Біля вікна — «бібліотека», найулюбленіше місце Катерини в цьому похмурому просторі.

Читання для неї було єдиною розрадою. Тож невдовзі «проковтнула» все, що було на полицках російською і польською.

Як складеться її життя далі — не відала. Бо їй, незаміжній, було, мабуть, найскладніше. Повернення до Заслава більше не мало сенсу. Там її, петлюрівку, чекала вірна загибель, як і її рідних. Адже ким були вони для нової більшовицької влади? Націонал-буржуазія, що запрогла вільної і самостійної України. Без царя, без совітів. Без Леніна.

Зміст

1. Катерина	5
2. Омана	29
3. У Мурських	51
4. Забелло	70
5. Мелек	96
6. Суперники	110
7. Іскендер-кебаб	128
8. Скорбота	141
9. Едда	147
10. Операція «Сафо»	157
11. Заземлення Едди	166
12. Салладах	181
13. Операція «Летючий килим»	214
14. Кіз Кулесі	234
15. Надіре	261
16. Нічні таємниці	294
17. Кохання й обов'язок	326

18. «Зірка Босфору»	351
19. Ти мене зовсім не знаєш	371
20. Візит Юсуфа Кемаля	393
21. Красномовне мовчання мертвих	414
22. Понтійський мед	421
23. Стамбульська маніпула	430